

עומק הפשט

גליון נושא:

בס"ד, יום ג' פרשת אמור יג אייר תשע"ז מסכת גיטין דף ז.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'שיר וכליזמר בגלות'

פנינים

לימוד נגינה

יש לדון האם מותר ללמוד נגינה לצורך פרנסה או לפיתוח הכישרונות ולתענוג בעלמא

והנה באגרות משה כתב להתיר לימוד נגינה לצורך פרנסה, אך להנאתו אסור. וכן מבואר בשו"ת בצל החכמה שהוכיח כן מדברי המהר"ם שיק.

ובתשובות והנהגות כתב שלימוד נגינה לבנות מותר אם כוונתם לרכוש מקצוע כדי לפרנס הבעל כדי שיוכל ללמוד תורה, ואילו לימוד שלא לצורך זה "צריך שאלת חכם שיורה לפי מצב המשפחה ומצב הבת". ויעוין סיכום הדינים בפסקי תשובות (סימן תקס אות י). ❖

מקור האיסור

מר עוקבא מחדש בגמ' (גיטין דף ז.), שאסור זמר ושירה אפילו בפה לבד, ללא כלי נגינה. דכתיב (הושע ט א) אֶל תִּשְׁמַח יִשְׂרָאֵל אֶל גִּיל כְּעַמִּים. אבל מהפסוק (ישעיהו כד ט) בְּשִׁיר לֹא יִשְׂתּוּ יַיִן נֹאסֵר רַק זִמְרָה בְּכָלִי.

שורש האיסור במשנה (סוטה דף מח.). משבטלה סנהדרין, בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר: בְּשִׁיר לֹא יִשְׂתּוּ יַיִן (ישעיהו כד, ט). הגמ' (שם) מבארת את חומר הדברים, אודנא דשמעא זמרא תעקר. זמרא בביתא חורבא בסיפא. השותה בארבעה מיני זמר, מביא חמש פורעניות לעולם (גלות, רעב, שכחת התורה, שפלות לשונאו של הקב"ה, ושפלות ישראל).

עוד מחדש רב הונא (סוטה דף מח.). זמרא דנגדי [מושכי הספינות] ודבקי [רועי בקר], שרי. כי לא נועד לשחוק אלא לזירוז המלאכה. אבל דגרדאי אסור, שאינו אלא לשחוק.

1. מוזיקה בזמן הזה

נחלקו הראשונים, האם שירה בפה אסורה גם שלא בבתי המשתאות.

לדעת רש"י (גיטין ז. ד"ה זמרא) איסור זה הוא רק בבתי המשתאות. ובתוספות (שם ד"ה זמרא) הביאו לכך ראיה, אך הוסיפו כי בשירה הגורמת לתענוג רב, כמבואר בירושלמי (מגילה פרק ג' הלכה ב') שכאשר הריש גלותא היה שוכב לישון וקם מהשינה היו מזמרים לפניו, (יש להחמיר גם שלא בבתי המשתאות).

מדברי הירושלמי (סוטה פרק ט' הלכה יב) נראה כי האיסור לשיר בבתי המשתאות נובע מחמת החשש לשירת דברי נבלה, בעקבות ביטול הסנהדרין, אין אימת סנהדרין עליהן. ולפי זה, יש לאסור גם שירה בפה, ואפילו שלא בבתי המשתאות.

ברם בדברי הרמב"ם (הלכות תעניות פרק ה' הלכה יב יד) משמע כי איסור השירה אינו תלוי בחשש להוללות ופריצות, אלא זהו איסור הנובע מהנהגות האבלות על חורבן בית המקדש, כדבריו: "משחרב בית המקדש תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בניין מסויד ומכוויר כבנין המלכים. וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר, וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן. ואסור לשמען מפני החורבן. ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר בְּשִׁיר לֹא יִשְׂתּוּ יַיִן".

ארבע שיטות: להלכה, סיכום הטור (סימן תקס) שיש בזה ד' דעות בראשונים, באיסור שירה בזמן הזה. א. דעת רש"י שאסור כל מיני שיר בין בכלי בין בפה ודוקא בבית המשתה. ב. שיטת התוס' דאפילו בלא משתה נמי, ודוקא למי שרגיל בכך. ג. דעת הרמב"ם ביד החזקה (תעניות ה' יד) דבכלי אסור

לשמוע בכל ענין, ובפה דוקא על היין, ד. **בשׁו״ת הרמב״ם** החמיר יותר ממה שכתב בספרו היד החזקה, ואסר אפילו בפה אף בלא משתה שצריך להסתייג מהשירה לגמרי. מדבריו עולה שאסור כל סוג של זמר, בין בפה ובין בכלי, בין "על היין" בין שלא "על היין", לרבות ניגון ללא מילים.

על היין: וביאר המשנ"ב (ס"ק יב) שלפי כל הדעות שירה "על היין" כגון בבית המשתה אסורה לכל אדם ובכל מצב, ואפילו למי שאינו רגיל בזה, בין בכלי זמר ובין בפה. על כן יש למחות באותם שיושבים לאכול סעודתם, ובחויץ עומדים ומנגנים, ובכל יום עושין כן, דזהו ודאי איסור גמור.

בלי יין: נחלקו הפוסקים מה הדין בלי יין השו"ע (או"ח סימן תקס סעיף ג') מחמיר כשיטת הרמב"ם, שירה "שלא על היין" אסורה בכלי זמר, ומותרת בפה. הרמ"א (תקס ג') בשם הטור מיקל בנקודה זו, שירה בכלי זמר שלא "על היין", אסורה רק למי שרגיל בכך. כלשונו - דווקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה.

וכתב המשנה ברורה (ס"ק יג) "וב"ח פסק דאפילו בלא יין גם כן אסור, דאמרינן בגמרא דוקא זמרא של מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי, שאינו אלא לזרזם במלאכתם, אבל דגרדאי אסור שהוא לשחוק בעלמא". ומסיים המשנה ברורה: "ועל כן נשים המזמרות בפה בעת מלאכתן יש למחות להן, ואם אינן שומעות מוטב שיהיו שוגגין". אמנם **בשער הציון** (ס"ק כה) הוסיף: "ואם מזמרות כדי לישן התינוק, שרי".

גם בהוראה למעשה, נחלקו הפוסקים - **בשׁו״ת אגרות משה** כתב, כי מן הראוי לבעל נפש להחמיר כדעת הרמב"ם בתשובתו, לאסור זמר בפה אפילו שלא בבית המשתה. מאידך כתב **בשׁו״ת כפי אהרון** (סימן נב) "הנוהגים להקל לנגן בכלי שיר, סומכים על דברי הטור והרמ"א (סימן תקס) שלא גזרו חכמים אלא רק במשתה, או למי שרגיל בכך כדרך המלכים ששוכבים ועומדים בכלי שיר".

2. שמיעת כלי זמר בטייפ דיסק ונגן

ההתפתחות הרבה בעולם המוזיקה ברבות השנים, הביאה לפתחם של פוסקי ההלכה שאלות רבות בנדון שמיעת מוזיקה בזמן הזה. בראש ובראשונה, האם שמיעת כלי זמר בטייפ דיסק ונגן נכללו באיסור זה.

ואמנם **בשׁו״ת החלקת יעקב** (או"ח סימן סד) חידש כי שמיעת מוזיקה ברדיו לא נכללה בגזירת האיסור לשמוע שירה בזמן הזה, כדבריו: "הגזירה היתה כל מיני כלי זמר. והסברא נותנת דאף כל זה שיתחדשו בכלל. אבל הרדיו שאין רואים כלל המנגן ובא ממרחק רב על פי חדשות הטבע, מיקרי פנים חדשות ואינו בכלל הגזירה. ואף שהיא רק סברא בעלמא, ומי שירצה יכול לדחותה, מכל מקום סניף יש".

לעומתם, כתב הגר"ש ואזנר (בשׁו״ת שבט הלוי חלק ב' סימן נז) "בענין שמיעת שיר הפאטאפאף" [תקליט] כי "הרמב"ם סגר עלינו את השער, ואסר כל משמיע קול שיר שבעולם, אפילו אינו כלי שיר מיוחד לכך, ואע"פ דכלי הנ"ל לא היה בימיהם. אבל נכנס לפי דעתו בגדר כל משמיע קול של שיר".

מנהג ישראל תורה

כלי זמר בשמחות של מצוה

הרמ"א פסק להלכה את דברי התוספות (בגיטין ז.) "וכן לצורך מצוה, כגון, בבית חתן וכלה, הכל שרי". וביאר המשנה ברורה (ס"ק טז) "בין בפה, בין בכלי ועל היין, רק שלא יהא בה ניבול פה".

וכתב האגרות משה "חתן וכלה שנקטו, הוא רק לציור, והוא הדין לכל דבר מצוה", וכתבו האחרונים שכן הוא בסעודות ברית מילה ובר מצוה, נישואין ושבע ברכות, סיומי מסכת והכנסת ספר תורה.

ובנדון נגינה ב"דינר" לאיסוף צדקה, הסתפק באגרות משה האם נכלל בגדר "דבר מצוה", מאחר שהסעודה והשמחה אינה מצוה בעצם, אך מצד שני הסעודה נערכת לכבוד מקיימי מצות הצדקה.

וכתב בספר פסקי תשובות (אות יב) שמכל זה ברור שיש איסור מדינא דגמ' ללכת לערבי שירה לתענוג, ואף שההכנסות קודש לצדקה אסור, כיון שאין זה כינוס של מצוה. ❖

הערות מבני החבורה

האם מותר להקיץ את התלמידים ע"י מנגינות

שאלה: דן הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד גיטין דף ז.) האם מותר לראש הישיבה להעיר את התלמידים בפנימיה לתפילת שחרית באמצעות קלטת עם שירים במערכת הכריזה, או לא?

תשובה: דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פרק י"ג הי"ח) דאין להשתמש בשעון מעורר על ידי נגינה, וכל שכן בקלטות כדי להקיץ מן השינה.

וכתב על כך הגר"י זילברשטיין, שהרי מבואר בגמ' (ברכות דף ג:) שדוד המלך היה מעיר את עצמו בכינור, רואים שזה דבר טוב לקום לעבודת ה' בשמחה. אלא שנאסר לאחר החורבן כמבואר בתוס' (גיטין דף ז. ד"ה זמרא) בשם ירושלמי הוא דהוה קאים ודמיך בזמרא, ושלחו ליה אל תשמח ישראל אל גיל בעמים. אך מדברי הרמ"א (תקס סעיף ג') עולה שהריש גלותא היה רגיל בזה ולכן אסור, אך אם אינו עושה אלא לזרז מותר, והוסיף בשער הציון (ס"ק כה) שמותר לאשה לזמר כדי לישן התינוק דמדברי השו"ע משמע דאינו אסור בפה אלא על היין, הלכך אין לדקדק כל כך.

ולכן נראה שכיון שאינו עושה זאת לתענוג, ואין התלמידים מתענגים בניגונים אלו, והניגון הוא אך ורק למטרת יקיצה והוא לדקות מספר בלבד, אולי מותר. וביחוד שכן נהגו אבותינו מדורי דורות להקיץ את העם לסליחות בנגינות עריבות. אמנם אין ראייה מוכחת כי היה בפה. וגם מה שאסר הגרש"ז זה רק כאשר התלמיד מכין לעצמו מנגינה עם קלטת, ויוכל להאריך את זמן הניגון כחפצו וכרצונו, אבל כאשר היקיצה היא ע"י ראש הישיבה שליט"א, מותר.

והטוב ביותר שראש הישיבה יקליט עצמו או אחר, ויעורר את הבחורים לקום מוקדם, כדרך שהיו נוהגים אבותינו מדורי דורות לעשות, ובמקום לקום לסליחות יאמר לעבודת הבורא, ובזה אין איסור לכ"ע.

והביא מה שהורה לו הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל שיעיר את התלמידים כמו שהשמש מעיר בסליחות, וכעין 'לומדי תורת ה' קומו לעבודת ה' של תורה ותפילה', או 'קומו רוני בבוקר שפכי כמים לבך נוכח פני ה'', ויעשה רושם קדושה בלבם. ❖

3. שמיעת מוזיקה לשם הפגת העצבות ולא מטעמי שמחה

כתב בשו"ת מהרש"ג [לרבי שמעון גרינפלד תלמידו של המהר"ם שיק, מגדולי הפוסקים בהונגריה בדור שלפני השואה] מקור לסברא שבשמיעת מוזיקה לשם הפגת העצבות, נהגו העולם להקל בזה, בתוך דבריו בנדון שמיעת שירים מתקליט: "דבאמת מבואר בספר שער הקדושה למהח"ו ז"ל, די ש'ד' מידות אשר הם כמעט כל היסוד של עבודת ה', ואחד מהם הוא עצבות. וכן נראה בחוש שהעצבות הוא מדה רעה מאד ומביא לידי כמה עבירות. ואם כן מי שהוא עלול בטבעו לבוא לידי עצבות ח"ו, בוודאי אין עליו חטא אם שומע קול פאנאגראף [תקליטים] להפיג צערו. ואדם שהוא בטבע אינו בעל עצבות, בוודאי יש עליו איסור לשמוע קול פאנאגראף, ושייך בו יותר האיסור של עשאוני בניך ככנור. ולכן שפיר אמרתי שזה הוא נשתנה לפי האדם והמקום והזמן, ואי אפשר בו לומר שום כלל, דאין אדם יודע מטמונותיו של חברו".

וכתבו בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (עליהו לא יבול ח"א עמ' קצ"ח) – "שאשתי הנמצאת לבד בבית ואיננה שומעת מוזיקה להנאתה, אלא רוצה יותר שיישמע קול נוסף בבית כי זה מיקל עליה - פשוט שבמקרה כזה מותר לה לשמוע מוזיקה, ולא צריך להחמיר בזה".

וכן כתב בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רמ"ו אות ד') – "אך אם הוא לרפואה, בטח דלא חמיר מרחיצה בט"ב שלא החמירו בו ... הגם שיש לחלק דהכא הרפואה התענוג, אבל מ"מ יש לומר דאפילו בכמה שבותי שבת הקילו בחלה כל גופו". וכן כתב באז נדברו (ח"ח סי' נ"ח אות ב') – "ומה ששואל אם מותר לשיר שלא יפול בעצבות, הנה לחזור על פסוקי בטחון זה בודאי שבכוחם לגרש העצבות. ומה שנוגע לדינא מסתבר דמותר דהלא העצבות היא אם כל חטאת. אבל זה יכול לגרום לשבור תקנת חז"ל וצריכים לדעת טוב המציאות לכן יש להתיישב עם מורה הוראה מקומית".

ועיין בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק ל' סעי' ג') – "מלבד מי שחולה או מי שסובל מעצבות או מחוסר מנוחת הנפש. וכן יש להקל לילדים. וכן לבנות גדולות שקשה להן בלא לשמוע נגינות". וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ס"ט ד"ה ולמעשה) – "למי ששומע לפקח עצבונו שי"ל שבגדר מצוה הוא, כאשר

כבר כ' הגאון מהרש"ג ח"ב סי' קנ"ה". שבט הלוי (ח"ח סוף סי' קכ"ז) – "אלא שכהיום מקילים אפילו מדקדקים בזה, ויש ללמד עליהם זכות, ופעמים הרבה עושים לפקח עצבותי' ושרי, ובפרט בנשים שכיח זה".

משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ו) – "הנה פשוט דחז"ל לא גזרו רק זמרה לשם תענוג ושחוק המביאה לידי קלות ראש אבל לשם רפואה לא גזרו חז"ל". ועיין בספר פסקי תשובות (הע' נ"ח). "א דנכלל בגדרי מצוה. י"א משום רפואה לא גזרו.

4. מנהג העולם

יש פלא מדוע נהגו העולם להקל בדבר, וכפי ששמעתי בשם הגר"נ קופשיץ שליט"א שהטעם שלא כתוב בהלכות ספירת העומר שאסור לשמוע מוזיקה כי גם כל השנה אסור לשמוע מוזיקה, ומדוע רוב העולם אין מחמיר בזה.

יש מלמדים זכות על מנהג העולם לפי מה שכתב הרמב"ן (תורת האדם) בשם גאון אחד, דזמרא האסור הוא רק לשבח יפה ביפיו ונגינות אדם על חבירו, אבל שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקב"ה מותר כמנהג כל ישראל.

עוד שמעתי בשם הגר"ר מנדל שפרן שליט"א שהסיבה שכיום נהגו להתיר לשמוע מוזיקה, כיון שגם מטאטא רחובות הולך עם נגן ואוזניות נמצא שאין זה דרך בני מלכים, והרמב"ם כתב את האיסור של שמיעת כלי שיר יחד עם האיסור לבנות בניין מפואר כבניין מלכים.

ראה במאמר האדמו"ר רבי אהרן ראטה זצ"ל בספרו שומר אמונים (קונטרס אהבת הבורא מאמר צהלי ורוני) שהאריך במעלות הזמרה להשגת הדביקות בה'. וכמבואר בגמ' אין השכינה שורה אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר וְעֵתָה קָחוּ לִי מִנְגֵן וְהָיָה כְּנֶגֶן הַמִּנְגֵן וְתָהִי עֲלֵיו יַד ה'. ולפי דבריו ברור שכל שהמטרה הוא הדבקות מותר לכתחילה ואדרבה יש בזה מצוה.

סיכום הגיליון:

5. דינים העולים

מדינא דגמ' אסור לשמוע מוזיקה בגלות משום זכר לחורבן, ומשום שלא יקל ראש יותר מדי ולא ידבר דברי נבלות.

נהגו העולם להקל בדבר לשמוע מוזיקה בימים רגילים, ויש בפוסקים כמה לימודי זכות על מנהג זה; א. יש מפרשים טעם ההיתר שלא יכנסו לעצבות, (ויש לדון לפי זה מה שיעור ההיתר). ב. זה צורך מצוה כאשר זה מביא דבקות ושמחה בעבודת ד'.

אכן באמצע הסעודה אין להקל מכח טעמים אלו. יש הרבה מדקדקים שאין שומעים מוזיקה כי אם בראש חודש או ערב שבת אחרי חצות או סעודת מצוה.

אין להעיר את התלמידים על ידי שיר, למרות שמעיקר הדין היה מקום להקל כאשר אינו עושה כן לתענוג. והטוב ביותר שלא יעורר בשיר אלא באמירה בנעימה 'קומו לעבודת הבורא' וכדומה. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

טיסת כהנים מעל בית הקברות – גיטין דף ח:

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדריים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.



הגיליון מוקדש
לרפואת
הפעוטה רבקה
בת ברכה רחל
תחי' בתושח"י

הגיליון מוקדש
לרפואת
האברך היקר
ברוך אריה
לייב בן הדסה
שליט"א
בתושח"י